

Cumportament envers l'urs

L'Uffizi da chatscha e pestga infurmescha

■ Dapi l'onn 2005 vegnan puspè observads singuls urs en il Grischun, suenter che quai n'è betg pli stà il cas durant passa tschient onns. Ils animals derivan dal Trentin, d'ina populaziun dad urs ch'è daventada pli e pli gronda ils ultims onns. Sch'ìls urs han mo pouca tema dals umans, ston ins dar spezialmain adatg. Da princip èn ils urs animals da rapina, dals quals ins sto tegnair distanzen. La probabilitad da scuntrar in urs è però fitg pitschna.

Reglas da cumportament generalas

Tge far sche jau sun en in territori dad urs?
As infurmai davart la probabla preschientscha dad urs. Restai sin las sendas da viandar. Evitai las spessas chaglias da pumaraida u lieus da chat da bulieus giud via. As faschai udir cun discurren u cun far canera senza agitaziun. Na laschai betg enavos vanzadiras u ruments. Prendai Voss chaun a la tschinta.

Tge far sche jau scuntr in urs?

Stai airi e restai calm ed empruvai d'analisar la situaziun. As faschai udir cun discurren uschè normal sco pussaivel. N'empruvai betg d'As avischnar a l'urs. As retirai plaunet (mai curren, ils urs èn blier pli svelts che nus). Evitai tut quai che

l'urs pudess chapir sco smanatscha (gesticular cun fists en l'aria, bittar crappa, sbragir e.u.v.). Na carmalai mai cun

pavel urs che vivan al liber. Renunziadi da far ina fotografia da l'urs, a favur da la segirezza. Na persequitai mai in urs che sa retira. Ils urs sa drizzan magari si per observar la situaziun – quai n'è betg in segn da smanatscha.

Scumandà da pavar!

Sch'ìls urs han chapì che l'uman è in furnitur da nutriment, n'han els betg pli tema dad el. L'urs tschertga cun cleras finimiras la vischinanza da l'uman e provochescha uschia situaziuns privlusas. Perquai vali: Na pavlai mai in urs. Na laschai betg enavos ruments u vanzadiras sin Vossa spassegiada. Er mantuns da cumpost e canisters che cuntengnan ieli da ravun pon esser pavel per urs.

Situaziuns spezialmain privlusas

Sco situaziuns spezialmain privlusas pon valair in'ursa cun urssets, in urs blessà, in urs che vegn disturbà cur ch'el maglia u in urs, al qual in chaun s'avischna memia fitg.

Urs e rument

Urs che cumbineschan la proximitad da l'uman cun nutriment, vegnan designads da la perscrutaziun dal cumportament sco urs cundiziunads dal pavel. Quests animals tschertgan cun il temp intenziunadamain la vischinanza da l'uman per arivar a pavel: Els rumpan si containers da rument, stgarpan animals da chasa, penetreschan en stallas. I basta d'esser intginas paucas giadas en la proximitad d'abitadis e da chattar pavel, per provocar in tal cumportament. Cunzunt ils animals giuvens èn sensibels per quai. Urs cundiziunads dal pavel èn fitg stinads e mulestus. L'experientscha mussa ch'igl è fitg difficil – er cun acziuns da spaventar intensivass – da curren puspè in tal cumportament sbaglià dals urs. In urs cundiziunà dal pavel po daventar in factur da ristga per l'uman. Savens na resti pli nagut auter che d'al sajettar. Per che l'uman e l'urs possian exister paschaivlamain in sper l'auter, èsi necessari che tut il pavel da derivanza umana saja inaccessibel per l'urs.

Rument e cumpost

En il territori da l'urs duain vitgs pli pitschens, fracziuns u singuls bains ed accelas duvran containers da rument ch'èn

Tavla d'infurmaziun davart il cumportament da l'urs.

segirs cunter l'urs empè da containers tradiziunals u sadellas da rument. Las sadellas da rument per lung da vias da guaud, sin plazzas da gril e.u.v. duain vegnir remplazzadas cun models ch'èn segirs cunter l'urs. Deponi il rument organic da tut gener sco er il rument da chasa en ina moda nuncuntanschibla per l'urs, quai vul dir entaifer ils edifizis, ubain en in recipient da rument ch'è segir cunter l'urs. Mantuns da cumpost en ierts privats sco er stabiliments da cumpostar commerzials ston avair ina saiv ch'è segira cunter l'urs. Il rument da maz sto vegnir dismiss professiunmain.

Nutriment

Na laschai betg victualias en il liber (quai vala er per pavel d'animals sco per exempel pavel da chauns, d'utschels e.u.v.) Vanzadiras na duain betg vegnir dismissas en il guaud (p.ex. tar plazzas da gril). Er sch'i dat mo ina pitschna quantitat, po l'urs sa spezialisar sin quai. Serrai proviant, fritgs e legums adina en edifizis ch'èn segirs cunter l'urs. Na laschai betg per terra ils fritgs che crodan. Ils ierts da legums ston avair ina saiv ch'è segira cunter l'urs.

Pavel d'animals

Ils animals da chasa na duain betg vegnir pavlads en il liber. Ils recipients da pavel ston vegnir nettegiads suenter lur diever. Tut ils pavels dals animals da niz u dals stabiliments per l'allevament da peschs ston vegnir tegnids en salv en edifizis serrads. Mettai ora pavel d'utschels mo da la fin da november fin la fin da favrer. Il pavel da la selvaschina na dastga betg vegnir complett cun trester, cun pavel curt e.u.v. Per pavar selvaschina durant l'envern dastga vegnir duvrà mo pavel sitg.

Ulteriuras funtaunas da pavel pussaivlas
Protegi Voss animals da chasa sco muvel manidel, cunigls, giaglinom ed avieuls cun saivs electricas. Tralascchai da plazzar estgas e da pavar per deviar u per carmalar. I sto er vegnir tralascchà strictamain da pavar sapientivamain urs, per exempel sco attracziun turistica tar in restaurant u cun l'intent da far fotografias.

Urs ed animals da niz

L'urs è in omnivor opportunistic che sa drizza tenor la purschida. Per gronda part sa nutreschan ils urs brins en moda

vegetara, ma sch'els scuntran – cun tschertgar nutriment – muntaneras betg protegidas, profitan els da l'ocasiun. Senza mesiras da protecziun vegnan cunzunt nursas, dentant er auters animals da niz stgarpads dad urs brins. Cun mesiras da protecziun adattadas pudais Vus proteger Vossas muntaneras cunter attatgas dad urs.

Co pudais Vus proteger Vossas muntaneras cunter urs?

Planisai a lunga vista la tegnida da chauns da protecziun da muntaneras. Quels intimideschan attatgaders tras lur preschientscha e defendan la muntanera cunter infracturs. Per che la protecziun da muntaneras funcziunia bain, dovri in temp da preparaziun da in fin dus onns.

Sche urs sa chattan actualmain en vischinanza, duessas Vus controllar Vossa muntanera en moda pli intensiva ubain la laschar pertgirar d'in pastur. La notg duessas Vus sche pussaivel metter la muntanera en ina stalla ubain en ina saiv electrica stabila.

Saivs electricas

Cun saivs electricas pon animals da niz vegnir protegids supplementarmain cunter attatgaders. Per cuntanscher ina protecziun suffizienta cunter urs brins vegni recumandà da far ina saiv stabila da sis fildaroms e d'in'atezza da fin a 1,50 m ubain ina saiv flexinet d'in'atezza da fin ad 1,50 m. Sin spundas (tut tenor la topografia) sto la saiv vers il munt vegnir augmentada cun in fin dus fildaroms sur 1,50 m or.

Da princip duai il fildarom il pli bass esser maximalmain 15 cm davent dal terren e na dastga tutgar ni il terren ni l'erva. Sche l'urs tutga la saiv, survegn el in'electricada a plaina prestaziun. Il meglier èsi sch'ins sega regularmain l'erva. Il fil da colliaziun cun la terra vegn sfundrà per 50 cm en il terren. Las battarias vegnan chargiadas cun agid da l'energia solara.

Sche la saiv vegn concepida en questa moda, pon ins mesurar ina tensiun da passa 4000 volts a la fin la pli allontanada da la saiv. Sche la tensiun è pli bassa, vegn ella deviada u la saiv è memia lunga. En cas d'ina strarsa en il medem lieu, è la tensiun dal fil da colliaziun cun la terra sur 300 volts. Sch'ella è pli auta, è la colliaziun cun la terra nauscha.

Tge ston ins far en cas d'in donn?

Ils animals morts na duain betg vegnir tutgads ed ils fastiz na duain betg vegnir eliminads. Il donn sto vegnir annunzià immediatmain al guardiaselvaschina cumpetent. Il guardiaselvaschina fa in rapport dal donn e trametta vinavant quel a l'Uffizi da chatscha e pestga. Sche l'expertisa na po betg vegnir fatga immediatmain, ston ins proteger il cadaver cunter selvaschina da rapina. Animals blessads ston vegnir tgirads directamain dal veterinari. En cas da dubi po vegnir dumandada in'ulteriura expertisa (Institut per patologia d'animals, Università da Berna).

Indemnisaziun

Il proprietari resp. il personal d'alp dat tut las infurmaziuns davart l'animal per pudair stimar il donn. Indemnisads vegnan mo ils animals annunziads e chattads, per ils quals è vegni fatg in protocol dal donn tras l'organ da surveglianza da chatscha. Per las indemnisaziuns dals animals vala la valur da martgà (nursas: la tabella da stimaziun). Cur ch'il donn è vegni constatà e discutà cun il possessur, vegnan ils animals indemnisads dal chantun. La Confederaziun surpiglia 80 % dal donn.

Urs ed avieulers

Là, nua ch'ìls urs sa mussan, poi dar conflicts considerabels: Ils animals da rapina gronds sblundregian patgnas inclusiv lur cuaditsch e demoleschan uschia savens entiras rischlas. Ils pievels d'avieuls na sa revegnan strusch pli d'ina tala attatga. Sch'ìls avieulers na vegnan betg protegids, als visitan ils urs savens pliras giadas.

En regiuns periclitadas dovran ils apiculturs in sistem cumprovà da saivs electricas per evitar donns. Ina moda da construcziun stabila ed in bun manteniment èn la premissa per ina protecziun effectiva. Ils custs per circumdar l'areal professiunmain cun ina saiv dependan da la grondezza e dal lieu da l'avieuler. En Svizra sustegna la Confederaziun projects da protecziun.

Saiv da protecziun

Las suandantas recumandaziuns èn sa cumprovadas: Autezza da la saiv: ca. 150 cm. Pitgas da lain cun in diameter da sis fin otg cm e cun ina lunghezza d'almain 160 cm (da ruver u impregnadas totalmain e cun ina cuvrada), distanzen tranter las pitgas: 2,5 fin 3,5 m. Bindel electric en color da diesch fin 20 mm ladezza, fixà en distanzas regularas sin tsching differentas autezzas. Bindel giustum almain 15 cm davent dal terren. Il bindel electric po vegnir tendi senza interrupziun. Ils isolaturs ston vegnir montads da la vart dadora. Ina cuvrada da sternim da 0,8 fin in 1 m sut la saiv ubain segar regularmain l'erva sut la saiv impedescha ch'il current sa collija cun la terra. Apparat electric cun ina tensiun d'almain 5000 volts (p.ex. batteria cun unitad da chargiar solara). Saiv cun almain in m distanzen dals magasins. Ina distanzen pli gronda permetta da lavurar senza incaps tranteren. Sin spundas sto la saiv vers il munt vegnir augmentada, per impedir che l'urs possia siglir suora. Urs san rampagnar sur ina saiv. Sch'i dat plantas u sche l'avieuler sa chatta a l'ur dal guaud ston ins resgiar giu la roma che penda ora ubain circumdar las plantas cun la saiv. Betg laschar enturn rument organic e nutriment ubain canisters cun ieli da chadaina.

Tge ston ins far en cas d'in donn?

En cas d'in donn vi d'in avieuler na duain ils apiculturs betg eliminar ils fastizs. Els duain sa drizzar directamain a l'organ local da surveglianza da chatscha, per che quel possia stimar il donn chaschunà. Sch'in urs brin vegn en dumonda sco chaschunader dal donn,

ston vegnir prendidas immediatmain mesiras da protecziun.

Campar en il territori da l'urs

Per campadis ordaifer las plazzas da campar survegliadas u circumdadas d'ina saiv, ston vegnir resguardadas intginas mesiras da precauziun.

Reglas da cumportament

Plazzar la tenda en in lieu survesaivel. Endrizzar la cuschina u il gril almain 50 meters davent da la tenda. Cuschinai sche pussaivel tratgas senza grass e senza odor. Na durmi betg en la vestgadira che Vus avais duvrà per cuschnar. Na tegnai betg en salv nutriment en la tenda u en la vischinanza da la tenda. Conservai tut ils products alimentars en ina moda ch'è segira cunter l'urs (en in edifiziu, en in vehichel, en ina chascha da metal). Vanzadiras ston vegnir dismissas en ina moda ch'è segira cunter l'urs (dismetter en in container da rument segir cunter l'urs en la proxima vischinanza). Ils urs han medemmain ina preferenza per materias cun in'odor intensiva sco pasta da dents u parfum. Er cun tals products pon ins svegliar l'interess da l'urs. Betg laschar enavos rument! Sche l'interess da l'urs per il rument è sveglià ina giada, sa disan ils urs svelt a quest nov nutriment. Savens cumenza uschia la fin d'ina carriera d'urs.

Ir a chatscha en il territori da l'urs

Da princip èn ils urs timids ed eviteschan ils umans. Sin ina chatscha mita u sin in post quiet poi dentant dar scuntradadas nunspegtadas cun l'urs. Cun lur nas excellent chattan ils urs savens er selvaschina blessada ed il dadens d'in animal ch'els dovran gugent sco nutriment. Chatschaders che giran en in territori da l'urs duain observar intginas chaussas.

Tge far sche jau ves fastizs dad urs?

Tut las observaziuns e tut las cumprovas indirectas dad urs (excrements, fastizs, predas u pail) duain vegnir annunziadas directamain al guardiaselvaschina cumpetent. As nudai il lieu exact, nua che Vus avais chattà il fastiz e documentai sche pussaivel l'observaziun (telefonin). Na suandai mai fastizs da l'urs.

Co ma cumport jau sin ina tschertga posteriura?

In animal blessà è in nutriment bainvegnì per l'urs. Tut tenor la situaziun defenda l'urs «sia» preda. Perquai sto ina tschertga posteriura vegnir exequida cun precauziun speziala e suenter ch'igl è vegni stgir sto ella vegnir interrutta. Na faschai mai ina tschertga posteriura senza chaun. Il chaun As po avertir da la preschientscha d'in urs. Sche Vus scuntrai in urs cur che Vus tutgais u chattais l'animal sajettà, As retirai plaunet. Il guardiaselvaschina sto vegnir infurmà immediatmain davart quest fatg.

Tge chaussas èsi anc d'observar?

Il dadens d'in animal na duai betg vegnir deponi en la vischinanza da chamonas e da chasas abitadas u da sendas da viandar. En lieus, nua ch'igl è enconuscent ch'in animal è vegni sbuttatschà, èsi inditgà da far atenziun speziala. L'urs ha adina fom ed ha in nas excellent. L'urs na dastga en nagin cas vegnir pavlà u carmalà cun pavel. Na deponi naginas vanzadiras enturn la chamonas da chatscha.

La preschentaziun:
Dossier «Urs brin».

Dapli infurmaziuns:
chatta.ch/?hiid=3217
www.chattà.ch